JulkICT
Anna-Mari Rusanen, Sami Kivivasara

## Lausunto

Mietinnössään valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 2. osasta, Ratkaisuja työn murroksessa (VNS 5/2018 vp – EK 48/2018 vp) eduskunta edellytti, että valtioneuvosto kehittää teknologian eettistä arviointia ja teknologian yhteiskunnallisten vaikutusten arviointia osana kansallista ennakointiverkostoa ja sen strategisia ennakointikeskittymiä.

Valtiovarainministeriön toimialueen näkökulmasta erityisesti älykkäisiin teknologioihin ja digitalisaatioon liittyvä teknologioiden eettinen ja yhteiskunnallinen arviointi ovat olleet keskeisiä viime vuosina. Erityisesti julkisen hallinnon kohdalla ns. älykkäiden teknologioiden lisääntyvä hyödyntäminen on johtanut vaikeisiin kysymyksiin teknologian vaikutuksista. Kysymyksiä ovat esimerkiksi teknologiapolitiikan vaikeasti avautuva rooli eräänlaisena yhteiskuntapolitiikkana, teknologisoituvan julkisen sektorin vaikutukset julkisten palvelujen toteuttamiseen, myönteisen demokratiakehityksen turvaamisen haasteet algoritmien aikakaudella sekä teknologiasta seuraavat muutokset viranomaisen ja kansalaisen välisessä vuorovaikutuksessa. Teemaa sivutaan tietopolitiikassa ja eettiset kysymykset olivatkin keskiössä tietopoliittisessa selonteossa (VNS 7/2018 – EK 53/2018).

Valtiovarainministeriössä lähtökohdaksi on otettu, että eettisellä arvioinnilla tarkoitetaan ensisijaisesti organisaatioiden, kuten vaikkapa ministeriön tai viraston, ja sen toimijoiden kykyä itse arvioida toimintansa päämääriä, motiiveja ja perusteluja. Tästä näkökulmasta eettisen arvioinnin kehittämisessä on kyse organisaation tai toimijan *teknologisen lukutaidon* (kuten algoritmisen tai datalukutaidon) kehittämisestä. Eettisen arvioinnin kehittämiseen liittyy myös, että organisaatiolla on riittävät kyvyt tunnistaa eettisen arvioinnin tarve oikealla tasolla, oikeassa kontekstissa ja oikealla hetkellä.

Teknologianeuvottelukunnan valmistelemassa raportissa teknologian eettisten vaikutusten osalta on huomioitu tarve lisätä teknologiaosaamista, jossa eettinen osaaminen on eräs keskeinen osa-alue. Teknologianeuvottelukunnan ja yksityisen sektorin kiivastahtisessa yhteistyössä eettiset kysymykset eivät kuitenkaan saaneet vielä riittävää painoarvoa, vaan niihin on tarkoitus paneutua työn jatkovalmistelussa. Neuvottelukunnan raportista on tarkoitus valmistella valtioneuvoston periaatepäätös virkamiesvalmisteluna.

Teknologianeuvottelukunnan lisäksi valtiovarainministeriössä on käynnistetty useita muita hankkeita, joilla pyritään edistämään eettisen arvioinnin kehittämistä osana teknologisen, ml. algoritmisen ja datalukutaidon kehitystä. Helmikuussa 2020 kuntaministeri Paatero asetti kansallisen tekoäly ja digitalisaatiotutkimuksen asiantuntijaryhmän vahvistamaan ministeriön nykyteknologioihin liittyvää osaamispohjaa. Ryhmän eräs tehtävä on pohtia tekoälyyn ja digitalisaatiokehitykseen liittyviä eettisiä kysymyksiä (esim. automaattinen päätöksenteko, syrjintä ja yhdenvertaisuus, algoritmisen inkluusion ja lukutaidon kehittäminen, sekä kestävän kehityksen tematiikka), käydä keskustelua tekoäly- ja digitalisaatiokehitystä ohjaavista, myös eettisistä päämääristä sekä arvioida algoritmi- ja digitalisaation yhteiskunnallisia vaikutuksia. Ryhmä on osallistunut varsin aktiivisesti moniin ajankohtaisiin hankkeisiin, kuten automaattiseen päätöksentekoon ja EU:n tekoälysääntelyyn liittyvään valmistelutyöhän käymällä laajaa keskustelua niin virkamiehistön kuin tutkijayhteisön kanssa.

Myös avoimen hallinnon toimintaohjelmassa eettisen arvioinnin tärkeys on huomioitu, ja sen tavoitteina ovat mm. edistää eettisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävää data- ja tekoälypolitiikkaa. Erityisesti julkisen datan avaamiseen liittyvässä toimintaohjelmassa lähtökohtana on, että eräs laadukkaan tietoaineiston kriteereistä on, että se täyttää esim. kv- ihmisoikeussopimuksissa asetetut standardit esim. kielellisten oikeuksien toteutumisen suhteen. Myös AuroraAI- ohjelmassa on pyritty vahvistamaan eettisen arvioinnin kehittymistä ohjelman yhteyteen perustetussa etiikkatyöryhmällä.

Valtiovarainministeriö on lisäksi osallistunut kuluneen vuoden aikana myös useiden kansainvälisten organisaatioiden tekoäly- ja dataetiikkaan liittyvään ohjeistustyöhön. Valtiovarainministeriön asiantuntijat ovat olleet mukana mm. laatimassa mm. OECD:n syksyllä 2021 julkaistavia dataeettisiä ohjeistuksia, Unescon marraskuussa 2021 julkaistavia tekoälyn eettisiä kansainvälisiä suosituksia, sekä osallistuneet UNICEFin lasten tekoälyoikeuksien että Euroopan ihmisoikeusneuvosto CAHAIn tekoälyn oikeudellisiin elementteihin liittyvään työhön.

Niin näissä hankkeissa kuin teknologian etiikkaa sivuavassa tutkimuskirjallisuudessa eettinen arviointi nähdään teknologian kehityksen, soveltamisen ja hyödyntämisen keskeisenä edellytyksenä. Sen tavoitteena on turvata teknologioiden eettisesti kestävä kehitys, ehkäistä teknologioihin liittyvien riskien toteutuminen ja tukea yhteiskunnallista vakautta.

Teknologian kohdalla keskeistä on, että se tulisi nähdä osana laajempaa sosio-teknis-kognitiivis-ekologista viitekehystä. Teknologia ei ole vain laitteita, tuotteita tai palveluita, vaan monimutkainen erilaisten teknologioiden ja toimijoiden ekosysteemi, joka toteutuu monilla tavoilla erilaisissa rakenteissa ja toiminnoissa. Teknologian eettinen arviointi ei siten kohdistu vain itse teknologiaan, vaan vaikutuksiin, joita sen käytöllä on, sekä motiiveihin ja tarkoituksiin, joiden vuoksi

teknologiaa ylipäänsä kehitetään tai hyödynnetään osana muita yhteiskunnan osa-alueita.

Teknologia muuttaa tapaa, jolla esimerkiksi julkinen sektori organisoituu. Se muovaa myös arkea, jossa kansalaiset elävät ja viranomaiset toimivat. Valtiovarainministeriössä on tunnistettu selkeä tarve teknologian eettisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnille ja tutkimukselle myös jatkossa. Esimerkiksi Digi Arkeen- neuvottelukunnassa on todettu, että digitali- ja algoritmisaation vaikutuksia hyvinvointiin tulisi seurata jatkossa tarkemmin. Teknologisen murroksen, hyvinvoinnin ja julkisen sektorin välistä suhdetta tulisi lähestyä myös hyvinvointi- ja yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä, poikkitieteellisesti ja laaja-alaisesti. Aiheen laajuudesta johtuen sille tulisi myös varata riittävä aika ja rahoitus.

Määräpäivä: 23.09.2021

Anna-Mari Rusanen
Erityisasiantuntija
Tietopolitiikka, JulkICT
puh. +358 295 530 360
anna-mari.rusanen@gov.fi

Sami Kivivasara
Hallintoneuvos, yksikönpäällikkö
Tietopolitiikka, JulkICT
puh. +358 295 530 023
sami.kivivasara@gov.fi

Liitteet / Bilagor

Jakelu / Sändlista

Jarkko Levasma, valtiovarainministeriö

Tiedoksi / För kännedom